

İstihdamı Teşvik Politikalarının Etkinliği: Türkiye ve AB Karşılaştırması *Effectiveness of Employment Policy Incentives: Comparison of Turkey and EU*

Gülsüm GÜRLER HAZMAN

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, gulsungurles@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-9953-4330

Yunus Emre YAYLA

Doktorant, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, yunusyay89@gmail.com, ORCID:
0000-0003-1924-4550

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Geliş: 4 Şubat 2021
Düzeltilme Geliş: 6 Nisan 2021
Kabul: 11 Nisan 2021

Anahtar Kelimeler:
İstihdam Teşvik, AB Teşvik
Politikası, Teşvik Unsurları

© 2021 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Teşvikler, genel itibariyle bir ülkedeki yatırım hacmini arttırmaya yönelik destekler olarak ifade edilebilir. Ülkeden ülkeye farklılıklar arz edebilen teşvikler ile yatırım hacminin artırılması ile birlikte yatırımların ülke genelinde eşit dağıtılması hedeflenmektedir. Yatırım teşviklerinin amaçlarından biri, işsizlik sorununu çözmek diğer bir ifadeyle istihdama katkıda bulunmaktır. İstihdamın teşvik edilmesi amacı için, yatırımlara teşvikler sağlanmakta ve bununla birlikte belirli bir istihdama ulaşmak öngörülmektedir. Bu çalışmada istihdam teşvik politikalarının Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde etkinliği karşılaştırmalar sonucunda tartışılmakta ve istihdama yönelik teşvik politikalarının büyük ölçüde benzerlik arz ettiği görülmektedir. Türkiye’de AB uyum sürecinde uygulanan politikalar neticesinde yapısal reformlar ile istihdama yönelik oluşturulan stratejiler ve istihdama yönelik politikalarda iyileşmenin sağlandığı görülmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 4 February 2021
Received in revised form: 6 April
2021
Accepted: 11 April 2021

Keywords:
Employment Incentive, EU
Incentive Politics, Incentive
Elements

© 2021 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Incentives can be expressed as support to increase the volume of investment in a country. With the incentives that may vary from country to country, increasing the investment volume, it is aimed to distribute the investments equally throughout the country. One of the objectives of investment incentives is to contribute to employment, in other words, to solve the unemployment problem. For promoting employment, investment incentives are provided and a certain employment is foreseen. This study discussed the result of employment incentive policies of Turkey and the European Union and seen that incentive policies for employment are broadly similar. A result of the structural reforms in policies implemented in the EU integration process, it is observed that improvement has been achieved in employment-oriented strategies and employment-oriented policies.

Giriş

Teşvik politikaları çeşitli amaçlar ile getirilen önemli bir kamu politika aracıdır. Bu amaçlar ekonomik olabileceği gibi sosyal ya da siyasi özellikte de olabilir. Özellikle bölgeler arası gelir düzeyi farklılıklarını azaltmak, yatırımları destekleyerek ekonomik büyümeyi sağlamak ve istihdam yaratmak, katma değeri yüksek gelişmiş teknolojileri kullanmak gibi amaçlar daha ön planda yer almaktadır. Teşviklerin en dikkat çeken ekonomik amacı ekonomik faaliyetlerinin artırılması ile birlikte; üretim hacminin artırılması, ekonomik büyümeye katkı sunulması, istihdam artışının sağlanması, dış ticaret açığının kapatılması olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte burada ifade edilen ekonomik amaçlar içerisinde yer alan hedeflerden bir tanesi de işsizlik sorununu çözüme kavuşturularak istihdama katkı sunulmasıdır.

Teşvikler türlerine göre karşılıklı, karşılıksız teşvikler ve mali teşvikler şeklinde en genel ifadeyle sınıflandırıldığında, vergisel nitelik taşıyan teşvikler mali teşvikler olarak ele alınmaktadır. Mali teşvikler, ülkelerde çeşitli ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla verilmektedir. Yatırımların artırılması, yatırımların ülke içerisinde eşit biçimde dağıtılarak bölgesel kalkınmanın sağlanması, öncelikli alanların oluşturularak yatırımların bu alanlara kanallene edilmesi, AR-GE ve teknolojik alandaki faaliyetlerin artırılması bu amaçlar arasında sayılabilir. Diğer yandan tasarruf ve sermaye birikimi nedeniyle yatırımları yeterli seviyede gerçekleştirilemeyen gelişmekte olan ülkeler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için teşvikleri kullanabilmektedirler.

Devlet tarafından genel itibarıyla özel sektörün teşvik edilmesi mali teşviklerin temelini oluşturmaktadır. Dünyada yaşanan gelişmeler ve küreselleşme süreci ile birlikte ekonomide liberalleşme politikaları ağırlık kazanmış ve kamu ekonomisi yerine piyasa ekonomisi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ancak kamu ekonomisinin sosyal faydayı incelemesi ve piyasa ekonomisinin kar marjı ile çalışması, aksak piyasa koşulları gibi nedenlerle devlete denetim, caydırma, teşvik etme gibi görevler düşmektedir. Bu nedenle devlet, yasal dayanağı oluşturarak piyasa ekonomisini denetler, yapılmaması gereken faaliyetlerde caydırma, yapılması gerekenlerde ise teşvik mekanizmasını devreye sokmaktadır.

Gelişen ve değişen dünya şartları neticesinde yeni görevler üstlenen devlet, ülkedeki yatırım ve üretim hacminin artışının sağlanması ve böylece istihdama katkı sunabilmesi için özel sektöre çeşitli teşvikler sağlamaktadır. Özellikle vergi oranları önemli bir belirleyicidir bu yüzden çalışmada vergi oranları (Kurumlar Vergisi oranı) dikkate alınarak Türkiye ve AB ülkeleri karşılaştırılacaktır. İstidam için önem arz eden bir unsur yatırımdır ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları dikkate alınarak Türkiye ve AB karşılaştırmasına yer verilmiştir. Çalışmada istihdam teşvik politikalarının Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri nezdinde karşılaştırması yapılarak etkinliğinin tartışılması amaçlanmıştır. Öncelikle teorik anlamda teşvik kavramı üzerinde durulacak, daha sonra Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde yer alan teşvik sistemi ile istihdam teşvikleri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra istihdam politikalarının etkinliğine ilişkin literatür taraması yer alacak ve istihdama yönelik teşvikler, türleri itibarıyla karşılaştırılacaktır. Bu sayede AB ülkelerindeki gerek kurumlar vergisi oranları gerekse doğrudan yabancı sermaye yatırımları da dikkate alınarak, istihdam teşvik tedbirleri karşılaştırılarak, Türkiye'deki uygulamalar ile benzerlik ya da farklılıkları gözlenebilecektir.

1. Teorik Çerçeve: Teşvik Kavramı

Teşvik, belli ekonomik bir faaliyetin diğer faaliyetlere göre daha çok gelişmesini sağlamak için, kamu sektöründe çeşitli şekillerde sağlanan maddi ile maddi olmayan destek ve özendirmelemdir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 330). Başka bir tanıma göre teşvikler, bir ekonomik aktörün davranışını etkilemek için kullanılan piyasa dışı faydalardır (Johnson vd., 2013: 10). Devlet tarafından sağlanan teşviklerin temel amacı, özel sektör tarafından yatırım yapılmasının sağlanmasıdır (Özbek, 2017: 2). Sağlanan destekler; finansal, mali veya diğer (düzenleyici teşvikler dahil) teşvikler olarak sınıflandırılabilirler (UNCTAD, 2004: 1).

Teşviklerin yoğun olarak yatırım teşviklerini kapsadığı ifade edilebilir. Teşvikler, yatırımları desteklemeyi amaçlayan yasal önlemlerdir (Tuami, 2012: 3). Yatırım teşvikleri, yatırımları

tercih edilen sektörler ya da bölgelere yönlendirmek, bu tür yatırımları etkileyebilmek için hükümetlerin belirli işletme veya işletme gruplarına sağladığı ölçülebilir ekonomik avantajlardır. Sağlanan destekler mali (vergi imtiyazı vb.) olabileceği gibi, mali olmayan (iş gelişimini desteklemek veya rekabet gücünü arttırmak için hibe, kredi vb.) olabilmektedir (James, 2009: 1).

Teşvikler genel olarak; vergi tatilleri, tercihli vergi oranları, hibeler, tercihli krediler, tekel hakları ile tercihli altyapı erişiminden oluşmaktadır (Tuami, 2012: 3). Daha çok gelişmekte olan ülkeler, endüstriyel ve teknolojik gelişmeyi teşvik etmek için vergi politikası araçlarını yaygın şekilde kullanmaya devam etmektedir (Shah, 2006). Diğer yandan teşvikler, doğrudan yabancı yatırımları çekmek ve bundan daha fazla yararlanmak için bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (UNCTAD, 2004: 1). Çok uluslu şirketlerin istihdamı, ihracatı, vergi gelirlerini artıracığı; yabancı şirketlerin getirdiği bilgilerin bir kısmının sermayenin geldiği ülkede özel sektöre aktarılabilmesi beklentisiyle, birçok hükümet yabancı sermayeyi teşvik etmek için çeşitli türlerde yatırım teşvikleri uygulamaktadır (Blomström, 2002: 1).

2. Teşvikleri Amaçları

Teşvikler; gelişmekte olan ülkelerin kalkınması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, dünyada yatırımların artırılması, üretim ile istihdamın artırılması, sektörlerin rekabetçi hale gelmesi, sektörel kümelenme sağlanması, toplumsal refahın artışının gerçekleştirilmesi, ülke ekonomisinin güç kazanması amaçlarını taşımaktadır (Özbek, 2017: 2). Diğer bir ifadeyle teşvikler, ülkelerin kalkınma stratejilerini sürdürmeleri için bir araç olabilmektedirler. Teşvikler doğru uygulandığında, iş ortamındaki kolayca düzeltilemeyen bazı eksiklikleri giderebilmekte ve piyasaların, üretim dışsallıklarından daha geniş faydalar elde etmedeki başarısızlıklarını düzeltmeye de yardımcı olabilmektedirler. Aynı zamanda, teşvikler ülkeler arasında rekabete neden olarak kalkınma amaçları için daha etkin bir şekilde kullanılacak finansal kaynakları yönlendirebilirler (UNCTAD, 2004: 2).

Teşviklerin amaçları genç sanayilerin korunması, istihdamın artırılması, ödemeler dengesinin sağlanması, yerli üreticilerin ticaret koruma koşullarının iyileştirilmesi ile savunma sanayi ve stratejik alanlara yönelik sanayilerin korunması olarak sıralanabilir (Erdoğan ve Ataklı, 2012: 1185). Bunun yanında bölgesel kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesi ve istihdamın artırılması hedefleri de mevcuttur (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 158). Genel itibarıyla teşvikler ile birlikte işletmeler; sanayi tesisi kurulması, tesis modernizasyonu, üretim verimliliğinin artırılması, katma değer ile rekabet gücü yüksek olan ürün üretimini gerçekleştirmektedirler. Bunun sonucunda işletmelerde ihracatın artması, ithalatın azalması sağlamakta ve üretim artışı ile işsizliğin azalmasına katkıda bulunmakta ve bölgesel dengesizliklerin giderilerek refah artışına destek olunmaktadır (Özbek, 2017: 2).

Görüldüğü üzere teşviklerin amacı, sadece ulusal bazda sonuçlar almak değil bölgesel bazda sonuçlar almak için de önemlidir. Tüm bu amaçları kısaca özetlemek gerekirse; yatırım ve üretim hacmini artırma ve bu sayede rekabet gücünü ve ihracatı destekleme, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltarak sosyo ekonomik yapıdaki farklılaşmayı azaltmak, yabancı sermayeyi reel sektöre çekerek ülke içindeki büyüme potansiyelini arttırmak, girişimcilerin olası risklerini azaltarak sektöre yatırımcılar çekebilmek, sanayileşmeye ve teknolojik gelişmelere imkan sağlama ve nitelikli işgücü yetiştirerek verimlilik artışı sağlama ve yatırımcılar için mevcut üretim kapasitelerini arttırmalarını sağlayarak istihdama katkı sağlamak, şeklinde özetlenebilir.

2. Türkiye'deki Mali Teşvikler ile İstihdam Teşvik Politikaları

Türkiye'de teşvikler özellikle 2000 yılı sonrasında ciddi ölçüde önem arz ederek, bu güne kadar pek çok değişiklik ve ilaveler ile ekonomik amaçlar başta olmak üzere kullanılmaktadır.

2.1. Türkiye'de Mali Teşvikler

Türkiye'de teşviklerin seyrinden kısaca bahsedilecek olursa, 1863 yılında Osmanlı Devleti'nde kurulan İslah-ı Sanayi Komisyonu'nun sanayinin desteklenmesine yönelik çalışmalar ilk olarak gösterilebilir (Yavan, 2011: 70). 1913 yılında Osmanlı Devleti'nde çıkarılmış olan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile başlamış olan teşvik süreci, Cumhuriyet zamanında 1927 yılında

çıkarılan sanayiye teşvik amaçlı çıkarılan kanun ile başlamıştır (Altay ve Karabulut, 2017: 190). Cumhuriyet sonrası yıllarda yatırım ile istihdam hacminin artırılması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla teşvikler uygulanmıştır. 1960 yılına kadar olan teşvik sistemleri genel itibarıyla dar alanda uygulanmış, teşvik sistemleri sistemli bir yapıda olamamıştır. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ile planlı döneme geçilmiş, 1980 yılına kadar ithal ikameye dönük politikalar ile sanayi sermaye birikimine yönelik uygulamalar yer almıştır. 1980 yılında küresel entegrasyon ile birlikte ihracata dönük uygulamalar oluşturulmaya başlanmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 329- 330).

2000 yılı sonrasında yeni bir yapıya bürünen teşvik sistemi ile daha sistemli bir yapı oluşturulması amaçlanmıştır. 2009 yılında çıkarılan 2009/15199 sayılı karar ile teşvikler 4 farklı bölge oluşturularak buna göre uygulanmıştır. 2012 yılına gelindiğinde teşvik sistemi yeni bir hal almıştır. 2012/3305 sayılı karar ile teşvikler 6 farklı bölgeye göre sınıflandırılarak teşvik unsurları buna göre belirlenmiştir. 2012 yılındaki yeni sistem ile birlikte teşvikler 4 ana başlık altında toplanmıştır.

Türkiye’de 2012 yılında yürürlüğe konulan yeni teşvik sistemi ile genel, bölgesel, büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımların teşviki olarak 4 başlık altında toplanmıştır. Bu teşvik uygulamaları içerisinde bölgesel ile stratejik yatırımların teşviki en çok kullanılanlardır. (Hazman ve Kaya, 2018: 43). Mevcut teşvik mevzuatının temelini oluşturan 2012/3305 sayılı kararda yer alan teşvik unsurları ise şu şekilde sıralanmaktadır;

- Gümrük vergisi muafiyeti
- KDV istisnası
- Gelir vergisi stopajı desteği
- Sigorta primi desteği
- Vergi indirimi
- Yatırım yeri tahsisi
- Sigorta primi işveren hisse desteği
- Faiz desteği
- KDV iadesi

Yukarıda verilen teşvik unsurları; genel, bölgesel, büyük ölçekli ve strateji yatırımlara ve 6 bölgeye göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca 2016 yılında yapılan düzenleme ile enerji ile ücret destek unsurları getirilmiştir (Yılmaz, 2016).

2016/9495 sayılı karar ile yapılan düzenleme sonucunda teşviklerin proje bazlı desteklenmesi kararlaştırılmıştır. 2016/9596 sayılı karar ile Cazibe merkezlerine yönelik teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir. 2020 yılında ise 31220 Sayılı Resmi Gazete’de Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar yayımlanmıştır. Bu karar ile 2012 yılındaki 3305 sayılı kararda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlar¹;

- Yatırım teşvik için ayrılan bölgeler içerisinde bazı illerin yerleri değiştirilmiştir.
- Alt bölge desteğinden yararlanabilecek ilçeler hakkında değişiklik yapılmıştır.
- İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu: 15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgelerine sağlanan ilave teşviklerin uygulama süresinin uzatılması yapılmıştır.
- Stratejik yatırımlar kapsamında değişiklik yapılmıştır.
- Entegre büyükbaş hayvancılık yatırımlarına yönelik gümrük vergisi muafiyeti gelmiştir.
- Faiz veya kâr payı desteği uygulamasında değişiklik söz konusudur.
- Sigorta primi işveren hissesi desteği hakkında değişiklik yapılmıştır.

¹ Vergi Sirküleri, No: 2020/127.

- Öncelikli yatırım konularında değişiklik yapılmıştır.
- 4. Bölge desteklerinden faydalanabilecek orta-yüksek teknoloji yatırım konularında değişiklik öngörülmüştür.

Yatırım mevzuatında yapılan değişikliklerde amaç, yatırımları arttırarak hasılanın artmasını sağlamak, bölgeler arası gelir eşitsizliğini azaltarak ülkenin ulusal piyasada ürettiği ürünler ile dış ticaret dengesini sağlamak ve dış piyasada güç ve rekabet önceliği kazanmak şeklinde genellenebilir. Dolayısıyla Türkiye açısından teşviklerin uygulanma amaçlarına bakıldığında; cari açığı azaltmak ya da kapatmak, ek istihdam oluşturmak, refah düzeyini yükseltmek ile yatırım ortamının iyileştirilmesi olarak sayılabilir.

2.2. Türkiye’de İstihdam Teşvikleri

Ülkeler işsizlik ile mücadele ederken aktif ve pasif istihdam politikalarını kullanabilmektedir. Pasif istihdam politikaları sorunun çözümünde yetersiz kalmış, bu nedenle aktif istihdam politikalarına ihtiyaç duyulmuştur. Pasif istihdam politikaları; işsizlik yardımı, işsizlik sigortası, kıdem ve ihbar tazminatı gibi uygulamalardan oluşur. Aktif istihdam politikaları da; beceri geliştirme, büyüyen işgücü için insana yakışır iş oluşturulması, yeniden istihdam ile diğer politikaların teşvikinden oluşmaktadır (Taş ve Bilen, 2014: 62-63). İşsizlikle mücadelede izlenen politikaları OECD 7 başlık altında toplamıştır. Aşağıda sayılan politikalarından ilk beş tanesi aktif istihdam politikası, son iki tanesi pasif istihdam politikasıdır (Ay, 2012: 331);

- Kamu eşleştirme politikaları ve danışmanlık
- Mesleki eğitim
- İstihdam sübvansiyonları
- Gençlere ilişkin politikalar
- Engellilere ilişkin politikalar
- İşsizlik sigortası
- Erken emeklilik

Türkiye’de istihdama yönelik politikalar uygulanırken, Avrupa Birliği uyum sürecinde buna yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de istihdam politikalarına bakıldığında, kalkınma planları ile birlikte işsizlikle mücadele önlemleri ve planlarda işsizliğin büyüme ile çözülebileceği anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği’ne üyelik süreci ile birlikte Türkiye’de aktif istihdam politikalarının daha da yaygınlaşmıştır (Eser ve Terzi, 2008: 242). Türkiye 1999 yılı sonrasında AB ile yoğun ve istikrarlı ilişkiler neticesinde Avrupa İstihdam Stratejisi’ne (AİS) uyumu ile aktif istihdam politikalarının yapılandırılması önem arz etmiştir (Taş ve Bozkaya, 2012: 152). AİS ile girişimciliğin özendirilmesi, istihdamın arttırılması, uyum kapasitesinin geliştirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması amaç edinen ilkeler üzerinde kurulmuştur (Özen, 2015: 78).

AİS’e uyum sürecinde istihdam politikalarının uygulanabilmesi amacıyla çağdaş bir istihdam kurumuna ihtiyaç duyulmuş ve İş ve İşçi Bulma Kurumu kapatılmış ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur. AİS’e dahil olma çabaları İŞKUR aracılığıyla yürütülmektedir (Eser ve Terzi, 2008: 242). İŞKUR, istihdamın korunmasının sağlanması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile işsizlik sorununa çözüm faaliyetlerine yardımcı olmak ve işsizlik sigorta hizmetlerini yürütme görevlerini yerine getirmektedir (İŞKUR, 2019).

Ulusal İstihdam Stratejisi’ne göre istihdama yönelik temel politika unsurları; eğitim-istihdam ilişkisi güçlendirme, işgücü piyasasında güvence ile esneklik sağlama, özel politika gerekli olan grupların istihdam artışının sağlanması, istihdam-sosyal koruma ilişkisi güçlendirme şeklindedir (UIS, 2017: 2). Türkiye’de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve İŞKUR gibi kurumlar istihdamı teşvik politikalarının uygulanmasında sorumlu kurumlardır. Bu çerçevede mevzuatı genel olarak çizmek adına bu konuda düzenlemelerin yer aldığı yasal hükümler aşağıdaki gibidir;

- Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortası İşveren Hissesinde 5 Puanlık İndirim – (5510 Sayılı Kanun 81. Madde),
- Yurtdışına Götürülen/Gönderilen Sigortalılara Uygulanan 5 Puanlık Prim İndirimi- (5510 Sayılı Kanun 81. Madde),
- İlave 6 puanlık prim indirimi-Bölgesel İstihdam Teşviki – (5510 Sayılı Kanun 81. Madde)
- Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararlar Uyarınca Uygulanan Teşvikler
- İşsizlik Ödeneği Alanların İstihdam Teşviki – (4447 sayılı Kanununun 50 nci maddesinin beşinci fıkrası),
- Kadın, Genç ve Mesleki Yeterlik Teşviki – (4447 sayılı Kanununun Geçici 10 uncu maddesi)
- İşbaşı Eğitimi Tamamlayanların İstihdamına İlişkin Teşvik - (4447 sayılı Kanununun Geçici 15 inci maddesi)
- Engelli Teşviki- (4857 sayılı Kanununun 30 uncu maddesi),
- Kültür Yatırımı Teşviki – (5225 sayılı Kanununun 5 inci maddesi)
- Ar-Ge Yatırımı Teşviki –(5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanununun 3 üncü maddesi)
- İlave İstihdam Teşviki – (4447 sayılı Kanununun Geçici 19 uncu Maddesi),
- Yeni İstihdama Üç Aylık Ücret Desteği – (4447 sayılı Kanununun Geçici 19 uncu maddesi),
- Bir Senden Bir Benden Teşviki - (4447 sayılı Kanununun Geçici 20 nci maddesi)
- Genç Girişimci Teşviki – (5510 sayılı Kanununun 81inci maddesinin 1inci fıkrasının k bendi)
- 5 Puanlık Prim Teşviki - (5510 sayılı Kanununun 81inci maddesinin 1inci fıkrasının j bendi)

Türkiye’de istihdama yönelik uygulanan bu teşvikler genel olarak; prim teşviki, kadın ve gençler için teşvik, engelli istihdamı ve ilave istihdam için teşvik ve yatırım artırma yoluyla istihdam teşvik şeklinde gruplandırılabilir (Koç ve Şahin, 2020: 1304-1308). Mevcut durum itibarıyla 2020 yılı için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı İstihdam Politikaları Daire Başkanlığı, bazı temel hedefler belirlemiştir. Bunlar; Ulusal İstihdam Stratejisini ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programını sorunsuz şekilde uygulamak ve 2023 sonuna kadar işgücü piyasasındaki yapısal sorunları gidermek, engelli eski hükümlülerin istihdama kazandırılmasını arttırmak, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek, şeklinde özetlenmektedir.

Son yıllarda istihdam artırma adına yapılan bir diğer düzenleme ise İstihdam Seferberliği 2019 programıdır. Program kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen hedefler;

- Yeni İstihdama Ücret Desteği (3 ay) (Mayıs 2019’a kadar),
- Yeni İstihdamın SGK Primine, Vergisine Destek (en az 12 ay),
- Kısa Çalışma Ödeneği,
- Asgari Ücret Desteği,
- Düzenli Ödemeye Devamlı Destek,
- Önce İşbaşı Eğitim Sonra İstihdam Desteği,
- Kalkınmaya İlave Destek,
- İhtiyacınıza Uygun Nitelikli İşgücü Eğitimine Tam Destek, şeklindedir.

Söz konusu teşviklerin uygulama sonuçları hakkında ilerleyen yıllarda ampirik çalışmalar yapılarak, piyasa üzerindeki etkiler tahmin edilmeye çalışılacaktır. 2020 Mart ayı için Türkiye’de tedbirlerin alınmaya başlandığı Corona virüs salgınında karşı istihdam teşvik uygulamaları açısından da düzenlemeler söz konusudur. Bunlar; işverenlere prim ve vergi desteğini düzenleyen İlave İstihdam Teşviki süresi 31 Aralık 2022 tarihine kadar uzatılmıştır. Ayrıca uygulanmakta olan Normalleşme Desteği 30 Haziran 2021 tarihine kadar uzatıldı. 3 ay olan yararlanma süresi de 6 aya çıkarılmıştır. Kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesi olanların istihdamına uygulanan teşviklere ilişkin de düzenleme yapıldı. Resmi Gazete’de yayımlanan karara göre, bu teşvikin süresi 31 Aralık 2022’ye kadar uzatıldı. Söz konusu bu değişiklikler 02.12.2020 tarihli Resmi Gazete (2020/31322) ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3. Avrupa Birliği’nde Mali Teşvikler ile İstihdam Teşvik Politikaları

Yatırım teşvikleri aracı, 100 yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır. 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde kullanılan teşvikler, 20. yüzyılda dünya çapındaki hükümetler; doğrudan hibe, vergi indirimleri, eğitim fonları, ücretsiz alt yapı ve kurumsal yatırımları çekmek için diğer teşvikler sunmaya başlamıştır. Üstelik tanınmış çokuluslu şirketler bunlardan yararlanmaktadırlar. Yatırım teşvikleri, devlet harcamalarının ve önceden elde edilen gelirlerin çok büyük bir bölümünü temsil etmektedirler (Cedidlová, 2013: 108).

3.1. AB’de Mali Teşvikler

AB’de uygulanan teşviklerin gelişimine bakıldığında geniş bir mevzuat ile karşılaşılmaktadır. Birliğin kurucu anlaşmasında yer alan bölümlerde devlet yardımları ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Teşvikler doğrudan ve dolaylı yardımlar olarak incelenebilir. Yatırımların sübvansiyon edilmesi, vergi kredileri ile diğer sübvansiyonlar doğrudan yatırımlar iken vergi muafiyeti ile indirim, KV ertelemesi, kredi ve faiz sübvansiyonları dolaylı yardımlardır. AB destekleri istihdam ile AR-GE alanları ile ilgili destekleri de kapsamakta ve birlik içindeki ekonomik farklılıklar en aza indirmek istenmektedir (Bahtiyar, 2019: 32). Avrupa Birliği’nde yatırım teşviki veya devlet yardımı, “Devletlerin Yardımı” başlığı altında “Rekabet Kuralları” başlıklı Roma Antlaşması’nda ele alınmıştır (Öz ve Buyrukoğlu, 2018: 148).

Yeni küresel bağlam ve uluslararası vergilendirmedeki son gelişmeler endişelerin yenilenmesine neden olmuştur. Bu nedenle, yatırım ve istihdama elverişli olan verimli vergi sistemlerinin sağlanması, zararlı rekabete girmeden kilit bir unsur olarak kalmaya devam etmektedir (European Commission, 2018a: 5). Vergi sisteminin tasarımı, özellikle kısa vadede hem emek talebi hem de arzı üzerinde etkili olabilir. Emek üzerindeki vergi yükünü azaltmak, iş oluşturma ve istihdamı desteklemeye yardımcı olabilir (European Commission, 2018a: 43). Avrupa Birliği’nde uygulanan vergi teşvikleri yatırımlara yönelik vergi teşvikleri, ihracata yönelik vergi teşvikleri olarak genel iki başlı altında açıklamak mümkündür (Giray, 2016). AB’de yatırımlara yönelik verilen vergi teşvik unsurları Tablo 1’de sıralanmıştır;

Tablo 1: AB’de Yatırımlara Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları
1. KDV indirim ve istisnası
2. Kurumlar ve gelir vergilerinde istisna, muafiyet ve indirimler
3. Yatırım indirimleri
4. Hızlandırılmış amortisman
5. Yerel vergi kolaylıkları
6. Vergi ertelemesi
7. Vergi tatili
8. Envanter yöntemi
9. İstisna ve muafiyetler
10. İndirimler ve giderler
11. Ar-Ge teşvikleri

Kaynak: (Giray, 2016).

3.2. AB’de İstihdam Teşvik Politikaları

Avrupa Birliği’nde istihdam politikalarına bakıldığında, temelinin 1957 yılında Roma Anlaşması ile atıldığı görülmektedir. Daha sonrasında çeşitli gelişmeler yaşanması ile birlikte Avrupa İstihdam Stratejisi sonucunda istihdam politikalarının daha sistemli bir yapıya kavuştuğu söylenebilir (Şahin ve Tutar, 2017: 42-43). AİS, birliğe üye ülkelerde işsizlik oranının aşağıya çekilmesi, istihdamın artırılmasını amaçlar (Gençler, 2011: 5).

AİS hususunda ilk somut adım 1993 yılında yayınlanan Beyaz Kitap ile atılmıştır. Ardından Esen Zirvesi’nde Beyaz Kitaptan esinlenilerek istihdam stratejisine ilişkin çözümler önerilmiştir. Bu çözümler Madrid (1995), Floransa (1996) ve Dublin (1996) toplantılarında kabul edilmiştir. Daha sonra 1997 yılında Amsterdam Anlaşması ile istihdam başlığı altında yeni maddeler getirilmiştir. Ardından Lüksemburg Zirvesi ve Lizbon Zirveleri yapılmış ve istihdama ilişkin maddeler hakkında görüşmeler olmuş ve günümüz şeklini almıştır (Duruel, 2011: 414).

1989 yılından beri teşvikler, tüm AB ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli yapısal fonlarla mekânsal olarak hedeflenmiştir. Yapısal fonlardan Hedef 2, sürekli seyreden yüksek işsizliği düşürmek ile azalan sanayi üretimini canlandırmaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Hedef 2 alanlarına yönelik 1989-93, 1994-99 ve 2000-06 dönemlerini kapsayan üç farklı program yapılmıştır. 2000-06 dönemi; belirli kırsal alanlar, sıkıntılı sosyo-ekonomik koşullara sahip kentsel alan ile balıkçılık endüstrisinde yüksek iş yüzdesine sahip alanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Bondonio ve Greenbaum, 2006: 227).

1990’ların sonlarından itibaren birçok AB ülkesi vergi oranlarını düşürmüştür. Ancak AB bölgesinde vergi yükü diğer birçok ekonomiden daha yüksektir. İşgücü üzerindeki vergiler ile tüketim ve çevreyle ilgili vergiler sebebiyle vergi karışımı da farklıdır. Son dönemde işgücü üzerindeki vergi yükünü azaltmayı amaçlayan tedbirlerin istihdam artışı anlamında umut verici olduğunu göstermiştir (Joumard, 2001: 2). Diğer bir teşvik türü de personel eğitimlerine yönelik olan desteklerdir. İşverenlere mali teşviklerin sağlanması, personel eğitim yatırımlarını teşvik edebilmektedir. Genel kapsamın düşük olmasına rağmen, işverenler kamu finansmanı desteği üye devletlerde bir politika aracıdır. Teşvikler; genel olarak vergi teşvikleri, eğitim için doğrudan sübvansiyonlar veya eğitim fonları şeklinde olabilmektedir (European Commission, 2019: 43). Avrupa Birliği istihdam politikaları ile aşağıda verilen 4 ana hedef belirlenmiştir (European Parliament, 2020);

- İşgücü talebini artırma (iş yaratılması, işgücü vergilendirmesi ve ücret belirleme),
- İşgücü ve beceri arzını iyileştirme (gençler ve uzun vadeli işsizler dahil),
- İşgücü piyasalarının daha iyi işleyişinin sağlanması (özellikle işgücü piyasasını bölümlendirmeye odaklanarak),
- Adalet, yoksullukla mücadele ve herkes için eşit fırsatları teşvik etme.

2002 yılına gelindiğinde ise yapılan Barselona Zirvesinin ardından Avrupa İstihdam Stratejisi yeniden yapılandırılmak istenmiş ve 2003 yılı Mayıs ayında Avrupa İstihdam Stratejisi yenilenmiştir. 2010 tarihinde ise, AB ülkelerinin karşı karşıya olduğu sorunlara Birlik bazında bütüncül bir çözüm bulmak ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla 3 Mart 2010 tarihinde “Avrupa 2020 Stratejisi” Avrupa Komisyonu tarafından açıklanmıştır. Bu stratejide belirlenen temel öncelikler akıllı büyüme, sürdürülebilir büyüme ve kapsayıcı büyüme olmuştur. (Kafkas, 2014: 4)

Avrupa 2020 Stratejisi’ne eşlik eden temel fikir içerisinde özellikle sürdürülebilir bir strateji yaratmak göze çarpmaktadır. Stratejide genel olarak (Dally, 2012: 282);

- Sosyal hizmetlere ve bunların kalitesine ve işleyişine odaklanma,
- Gençler ve çocuklar için yaşam boyu eğitime atfedilen önem,
- Arz yönlü bir perspektiften işgücü piyasası reformuna atfedilen önem,

- Kadın istihdam açısından kişiselleştirilmiş danışmanlık ve çocuk bakımı sağlanması,
- Aktif işgücü piyasası programlarına odaklanma, hususları dikkate alınmaktadır.

Avrupa Birliği istihdam politikaları içinde aktif işgücü piyasası politikaları uygulamaktadır. İşgücü piyasasına doğrudan müdahale eden aktif işgücü piyasası politikaları işçiler için istihdam fırsatları yaratma ve artırmayı amaçlayan eğitim programlarını içerir ve işgücü arzı becerilerini arttırarak firmaların işgücü talebini karşılamaya odaklanmaktadır (McKenzie, 2017: 2). Özellikle firmaların ve işçilerin birbirlerini bulmaları eşleştirme yardımı ile birbirlerinden haberdar olmaları sağlama özelliği söz konusudur. Aktif işgücü piyasası politikaları temel olarak 4 grupta ortaya çıkmaktadır. Bunlar (Bredgaard, 2015: 438);

1. İşgücü piyasası eğitimi (sınıf eğitimi, iş başında eğitim ve iş deneyim),
2. Özel sektör teşvik programları (ücret sübvansiyonu ve serbest meslek hibeleri),
3. Kamu sektöründe doğrudan istihdam programları (en dezavantajlı işçileri hedef alarak işgücü piyasası ile iletişim halinde olmak),
4. İş arama yardımı (iş arama kursları, iş kulüpleri, mesleki rehberlik, danışmanlık), şeklinde sıralanmaktadır.

Avrupa İstihdam Stratejisinin önemli bir kısmını oluşturan istihdam programları; iş bulmayı kolaylaştıracak, verimliliği ve dolayısıyla işçilerin potansiyel kazançlarını arttıracak programlardır. Burada işgücü piyasası eğitimlerini sağlamak ve istihdamı teşvik edecek diğer politika bileşimlerini bir aradadır. Bunun yanında Pasif İşgücü Piyasası Politikalarının ise çalışanların yeteneklerinin arttırılması veya işsizlere yeni iş imkanları ve yeni becerilerin kazandırılması gibi amaçları yoktur. Pasif İşgücü Piyasası Politikalarının amacı özellikle işsizlere odaklanmakta ve işsiz kalan bireylerin bazı temel ihtiyaçlarının karşılanarak yaşamlarını asgari düzeyde devam ettirilmesinin sağlanmasıdır.

AB'de istihdama yönelik yapılan çalışmalar, her ne kadar kurumsal kararlılık alanına taşınmış olsa da kaydedilen gelişmeler halen arzulan düzeyin gerisindedir. Burada en önemli eleştiri, ortak politika geliştirme ve yaptırım oluşturma yönünde somut adımların yetersizliği yönündedir. Alınan tüm tedbirler içinde aktif emek piyasası önlemlerinin olumlu etkileri orta vadede ortaya çıkmaktadır, dolayısıyla kısa vadede ekonomiye yansıma olmasını beklemek doğru olmayacaktır. Her ne kadar teşvik politikalarının etkileri orta vadede ortaya çıksa da, bu etkiler her zaman pozitif karakterli olmayabilir.

İstihdama yönelik yapılan teşviklerin ekonomik ve sosyal nitelikte dışsallık yaydığı bilinmektedir. Ancak söz konusu dışlama ve çekme etkileri bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir. Özellikle bölgelerin sahip olduğu jeopolitik durum ile erişilebilirlik imkanları gibi durumlara bağlı olarak istihdam teşviklerinin yayılma etkileri (diğer bölgeleri etkileme) aynı değildir. Dolayısıyla kaynak dağılımında etkinlik kriterinden uzaklaşmış olur ve hedeflenen ekonomik ve sosyal dışsallıklardan sapmalar söz konusu olabilir.

4. İstihdam Teşvik Politikalarının Etkinliğine Yönelik Literatür Taraması

Bu bölümde istihdam teşvik politikalarının etkinliğine yönelik olarak yapılmış çalışmalar aşağıda yer alan Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Literatür Taraması

Yazar/lar	Model ve Örneklem	Çalışma Bulguları
Fay (1996)	OECD ülkelerinde uygulanan istihdam politikalarının etkinliğini teorik anlamda değerlendirilmiştir.	Politikalar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve bazı aktif işgücü politikalarının işsiz grubuna yardımcı olabileceğini belirlemiştir.
Puhani & Steiner (1997)	1994 Polonya İşgücü Anketi verilerini kullanmışlardır.	Aktif işgücü piyasası politikalarının, özellikle işgücü piyasasındaki sorun gruplarını hedeflemediğini bulmuşlardır.
Valadkhani (2003)	İran'da zaman serisi analizi yöntemini kullanarak 1968-2000 dönemini kullanmıştır.	İşsizliğe yönelik olarak büyük vergi ve anayasal reformlar yapılmazsa işsizliğin artmaya devam edeceğini ifade etmiştir.
Kluve (2006)	AB'nde meta analiz yöntemini kullanarak istihdam politikalarını incelemiştir.	Program türünün önemli olduğu ve ücret sübvansiyonları ile hizmetler ve yaptırımların istihdamı arttığını belirlemiştir.
Copeland & ter Haar (2011)	AB'nde 2005-2009 döneminde Avrupa İstihdam Stratejisinin etkilerini analiz etmişlerdir.	Eski üye devletlerin yeni üye devletlere göre stratejide daha aktif olduğuna ilişkin çok az kanıtın olduğunu belirlemişlerdir.
Önder ve Özçelik (2011)	Türkiye'de vektör hata düzeltme modeli ile normalize edilmiş eşbütünleşme vektörü yöntemi kullanılmıştır.	Aktif istihdam politikalarının Türkiye'de işsizliği önlemede ikinci değişken olduğunu tespit etmişlerdir.
Çiftçi ve Koç (2013)	Türkiye'de 1980-2011 döneminde Teşvik Belgesi 85000 yatırımın istihdama etkisi veri zarflama analizi kullanılarak araştırılmıştır.	Ulaşılan sonuçlardan birinde 2010'lu yıllarda olan başarı devam ederse teşvik belgesi yatırımların istihdama katkısının devam edeceğini ifade etmişlerdir.
Mbah & Agu (2013)	Nijerya'da zaman serisi analizinden yararlanarak uygulanan istihdam politikalarını araştırmışlardır. 1971-2007 dönemi kullanılmıştır.	İstihdamın artırılması için istihdam teşvik politikalarının artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.
Guzmán (2014)	AB'nde OLS yöntemini kullanmıştır.	Aktif işgücü piyasası politikalarının genel düzeyinin işsizliğin azaltılmasında istatistiksel olarak önemli olduğunu belirlemiştir.
Gül (2014)	Mekansal Analiz yöntemi ve İBBS-2 Bölgesi'nde 2004-2008 dönemi kullanılmıştır.	İstihdamın belirleyicilerini araştırmıştır. Beşeri sermayenin eğitim düzeyi kalitesinin istihdama olumlu katkısı olduğunu saptamıştır.
Gonzalez Carreras vd. (2015)	Avrupa Birliği ülkeleri esas alınarak panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır.	Mesleki eğitim ve aktif işgücü politikalarının genç işsizliği üzerinde önemli etkiler gösterdiğini belirlemiştir.
Taghizadeh ve Özşuca (2015)	AB'nde meta analiz yöntemi ile 1997-2014 dönemi kullanılmıştır.	Ele alınan 3 programda, programa katılımın olumlu ancak etki büyüklüğünün küçük olduğu belirlenmiştir.
Altuntaş (2016)	Türkiye'de TR21 bölgesinde Girişimcilik Destek	Eğitim düzeyi yüksek, ileri yaşta olan erkeklerin; eğitim düzeyi düşük, genç

	Programlarının istihdama etkisi incelenmiştir. 913 örneklem kullanılmış ve Logit ile Probit yöntemleri uygulanmıştır.	yaşta olan bayanlara göre işyeri açma olasılıkları daha yüksek olduğu saptanmıştır.
Cam ve Atan (2018)	Türkiye’de 2013-2016 döneminde il bazında istihdam politikalarının etkinliği ölçülmüştür.	Genel politikalar yerine il bazında istihdam politikalarının daha faydalı olacağını ifade etmişlerdir.
Topçuoğlu ve Efeoğlu (2018)	Türkiye’de TR71 bölgesinde 2010-2016 dönemi verileri kullanılmış ve veri zarflama analizi metodu uygulanmıştır.	2010 ve 2013 yılları haricinde TR71 bölgesinde istihdamın etkinsiz olduğunu bulmuşlardır.
Vooren vd. (2018)	Meta analiz yöntemi uygulanmış ve Ocak 1990- Aralık 2017 döneminde 654 tahmin esas alınmıştır.	Aktif işgücü piyasası politikalarının ortalama etkilerinin nispeten küçük olduğunu tespit etmişlerdir.

5. Türkiye ve AB’de İstihdam Teşvik Politikalarının Karşılaştırılması

Ülkeler, çeşitli araçlarla yatırımları teşvik etmektedir. Küreselleşen ve rekabetin arttığı ortamda ülkeler, yerli yatırımcıları tutmak ile yabancı yatırımları çekmek amacıyla teşvik yarışına girmektedirler. Ülkelerin teşvik uygulamaları incelendiğinde, standart bir teşvik modeli belirlemek mümkün değildir (Karakurt, 2010: 143).

Teşvik sistemi denildiğinde akla ilk olarak yatırım teşvikleri gelmektedir. Yatırımların teşvik edilmesi için kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisi oranları önemli olmaktadır. Çünkü ülkelerin kurumlar vergisi oranlarının belirlenmesine ilişkin politika kararları, rekabet hedeflerinin dengelenmesini de içermektedir. Bir yandan; gelir gereksinimi, yerleşik olmayan yatırımcının kazandığı yurtiçi gelirin vergilendirmesini gerektirebilmektedir. Diğer tarafta ise, vergi oranı çok yüksek ayarlanırsa yabancı sermaye girişi engellenebilmekte ve ülkenin büyümesine etki edebilmektedir (Clark, 2000: 1139). Tablo 3’de AB ve Türkiye’de kurumlar vergisi oranları verilmiştir;

Tablo 3: AB ve Türkiye’de Kurumlar Vergisi Oranları (2003-2018 Dönemi)

Ülke/Yıl	2003	2005	2007	2010	2013	2015	2018
AB-28	27,8	25,3	24,4	23,2	23,2	22,8	21,9
Türkiye	30	30	20	20	20	20	22

Kaynak: AB verileri European Commission (2018b), Türkiye verileri OECD Stat (2020) kaynağından alınmıştır.

Tablo incelendiğinde, AB’de 2003 yılında %27,8 olan vergi oranı 2018 yılında %21,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye verilerine bakıldığında, 2003 yılında %30 olan vergi oranı 2018 yılında %22 olmuştur. Tablodan da görüldüğü üzere AB ve Türkiye’de uygulanan vergi oranları birbirine yakın seyretmekte ve genel itibariyle kurumlar vergisi oranlarının aşağı yönlü seyir izlediği görülmektedir. Çünkü ülkeler genel itibariyle yatırım teşvikleri ve kurumsallaşmanın artması amacıyla kurumlar vergisini kullanmaktadır.

Ülkeler teşvik sistemi ile yatırım hacminin arttırılmasını hedeflemektedir. Çeşitli vergisel imtiyazlar ve destekler ile yardımlar sağlanarak yatırımların artması sağlanmaya çalışılmaktadır. Tablo 4’te AB ve Türkiye’de 2002 ile 2018 yılları yerli yatırımların GSYİH’ya oranları verilmiştir;

Tablo 4: AB ve Türkiye’de Yatırımların GSYİH’ya Oranı (2002-2018 Dönemi)

Ülke/Yıl	2002	2005	2007	2010	2013	2015	2018
----------	------	------	------	------	------	------	------

AB-28	21,49	21,86	22,87	20,35	19,5	20,05	20,95
Türkiye	14,08	23	24,4	20,08	24,2	25,6	26,8

Kaynak: AB-28 verileri Eurostat (2020a), Türkiye verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) kaynağından alınmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde yatırımların 2002 ile 2018 yıllarında AB ülkelerinde, 2002 yılından 2010 yılına kadar arttığı, 2010 ve 2013 yıllarında azaldığı görülmektedir. 2015 sonrası nispi olarak artışa geçtiği tabloda yer almaktadır. Türkiye verilerine bakıldığında aynı şekilde 2010 yılına kadar artış olduğu ve bu yıl sonrası azalış gerçekleştiği görülmektedir. 2010 yılındaki azalmanın nedeni olarak 2008 küresel krizi gösterilebilir. Türkiye'nin son dönemde yatırımlarda yaşanan artışın sebebi olarak, 2009 sonrası açıklanan teşvik politikaları ile yatırımların yoğun bir şekilde arttırılma çabasının olduğu söylenebilir.

Yerli yatırımların yanında gittikçe daha fazla ülke, doğrudan yabancı yatırımları politika önceliği olarak çekmek için uygun ve olanaklı bir iklim oluşturmaya çalışmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım girişine getirilen kısıtlamaları azaltmanın yanı sıra, doğrudan yabancı yatırım rejimlerini serbestleştirmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımların çekilmesi için belirleyici olarak teşviklerin etkinliği sorgulanmakla birlikte, ülkeler son yıllarda giderek artan oranda bu tür önlemlere başvurmaktadır. Özellikle, yatırımcıların konum kararlarını etkilemek için vergi teşvikleri teklif etmektedirler. (UNCTAD, 2000: 3).

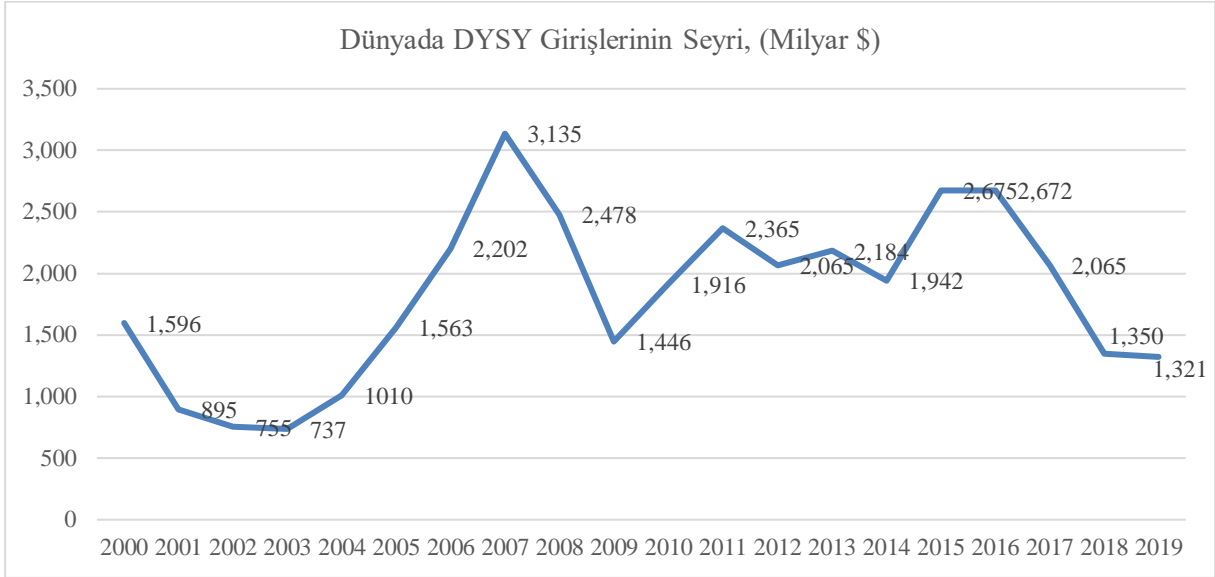
Doğrudan yabancı yatırımların küresel akışı 2017 yılında yüzde 23 oranında azalmıştır. Bu olumsuz eğilim, dünya genelinde politika yapanlar için, özellikle de sürdürülebilir endüstriyel kalkınma için uluslararası yatırımın vazgeçilmez olduğu bilinmektedir (UNCTAD, 2018). Gelişmekte olan birçok ülke için yabancı doğrudan sermaye yatırımları (DYSY), en büyük dış finansman kaynaklarından biri haline gelmiştir. 2016 yılında, yaklaşık 1.75 trilyon \$ 'lık küresel DYSY akışının yüzde 40'ından fazlası gelişmekte olan ülkelere yönlendirilmiş ve ihtiyaç duyulan özel sermayeyi sağlamıştır (World Bank, 2018: 1). Tablo 5'te AB ve Türkiye'de DYSY girişlerinin 2000 ile 2019 dönemi verileri verilmiştir;

Tablo 5: AB ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (2000-2019 Dönemi)

Ülke/Yıl	2000	2003	2005	2007	2010	2013	2015	2017	2019
AB	8,76	2,96	6,14	10,04	3,71	3,85	2,69	2,91	1,39
Türkiye	0,36	0,55	2	3,26	1,18	1,43	1,43	1,30	1,12

Kaynak: World Bank (2020).

Tablo 5'e bakıldığında AB ve Türkiye'de DYSY girişlerinin 2000 yılından 2010 yılına kadar arttığı, 2010 yılında azalışa geçtiği ve 2019 yılına kadar genel olarak aşağı yönlü bir seyir izlediği görülmektedir. Bunun sebebi olarak, AB ve Türkiye'de artış azalışlar; küresel olarak yaşanan gelişmelere, serbestleşme politikalarına ve ekonomik dalgalanmalar ile krizlere bağlı olarak değişebilmektedir. Grafik 1'de Dünya'da DYSY girişleri verilmiştir.

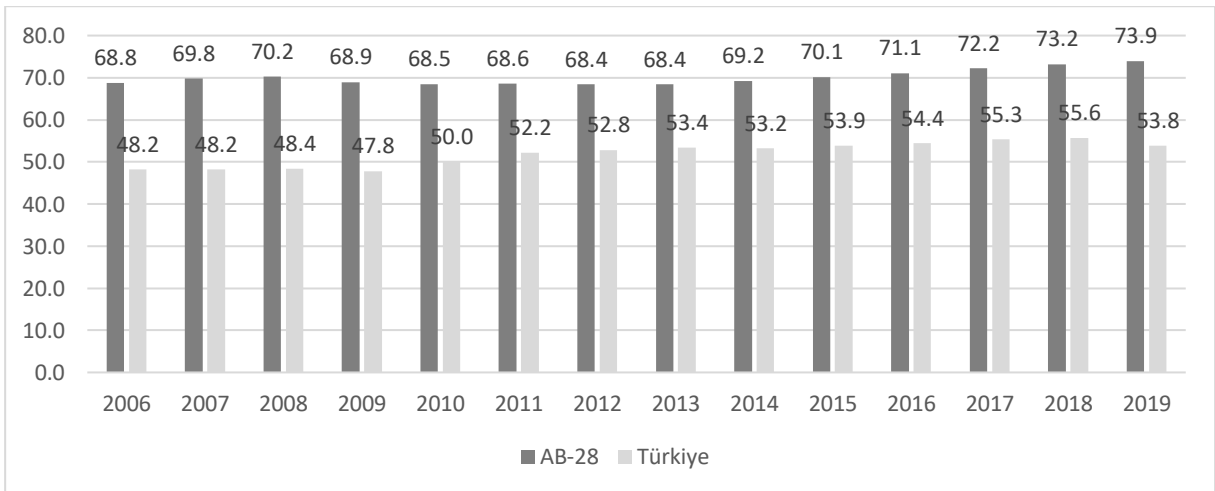

Grafik 1: Dünyada DYSY Girişlerinin Seyri (Milyar \$, 2000-2019 Dönemi)

Kaynak: World Bank (2020).

Grafiğe bakıldığında DYSY girişlerinin 2000-2019 yılları arasında inişli-çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bunun nedeni olarak, küresel gelişmeler neticesinde ülkelerin ekonomilerinde görülen değişimler gösterilebilir. 2007 yılı sonrası (o dönem yaşanan küresel kriz sebebiyle) keskin bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye girişleri özellikle yatırım kapasitesinin genişletilmesi ya da yeni yatırım sahalarının açılarak istihdama katkı sağlaması yönünden önemlidir. Küresel kriz etkisiyle dönem dönem sermaye birikimi zor zamanlar geçirse de toparlanması çok uzun zaman almamaktadır özellikle J. Schumpeter'in "yaratıcı yıkım"² olarak ifade ettiği gibi sermaye birikimi hemen yeniden yapılanma sürecine girebilmektedir (Diamond, 2006: 122). Sermaye birikimi ve yatırımların seyri istikrarlı şekilde artış trendine sahipse, istihdam olanakları da bu durumdan elbette etkilenmektedir. İstihdam seyri AB ve Türkiye açısından karşılaştırmalı olarak ele alındığında, istihdam politikalarının etkinliği hakkında da fikir üretilebilir. Bu amaçla Grafik 2'de AB ve Türkiye'de 2006-2019 döneminde istihdamın seyri verilmiştir

Grafik 2: 2006-2019 Döneminde AB ve Türkiye'de İstihdamın Seyri (Nüfusun %'si, 20-64 Yaş)

² Yaratıcı yıkım; iktisadi yapıda endüstriyel mutasyon süreci içinde sürekli olarak eski olanı yok eden, hiç durmadan yenisini yaratan bir süreç olarak ifade edilmektedir.

Kaynak: Eurostat (2020b).

AB ve Türkiye açısından istihdam verilerinin 2006 yılından 2019 yılına kadar inişli-çıkışlı bir grafik izlese de arttığı görülmektedir. Bunda istihdama yönelik oluşturulan politikaların ve teşviklerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin istihdam verileri AB verilerinden düşük olmakla birlikte, genel itibariyle artış yönünde seyrettiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak son dönemde uygulanan teşvik ve istihdam politikaları gösterilebilir. 20 ile 64 yaşları arasındaki insanlar için AB istihdam oranı, AB'de 2005 yılından bugüne kadar kaydedilen en yüksek oran olan 2019'da %73,1 olarak gerçekleşmiştir (Eurostat, 2020b). TÜİK 2017 verilerine göre ise, Türkiye'de 15 ile 64 yaşları arasındaki insanların istihdam oranı %51,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Grafik 2'den görüldüğü üzere 2006-2019 yılları arasında istihdam oranları inişli-çıkışlı bir seyir izlese de, genel olarak 2006 yılına göre her ikisinde de 2019 yılında istihdam oranlarının arttığı görülmektedir. Burada teşvik politikalarına paralel olarak yürütülen istihdam tedbirlerinin etkili olduğu söylenebilir. Türkiye'nin verilerinin AB ortalamasının altında olmasına rağmen artış göstermesinin nedenleri olarak AB'ne uyum paketleri ile istihdama yönelik olarak uygulanan politikalar gösterilebilir.

Genel itibariyle AB ve Türkiye'de yatırımlar ve istihdam verileri kıyaslandığında, AB'nin verilerini Türkiye'den daha yüksek gerçekleştirmektedir. Bunun nedeni olarak gelişmişlik farkı gösterilebilir. Diğer yandan yatırımların ve böylece istihdamın arttırılmasına yönelik olan teşviklerin farklılığından da kaynaklanabilir. Bu farklılıklar içinde, AB'de teşvikler genelde nakit, hibe iken Türkiye'de vergisel teşvikler ağırlıktadır. Türkiye'de genel nitelikli teşvikler ön planda iken AB'de bölgesel teşvikler ağırlıktadır. Son olarak ise Türkiye'de teşvikler yatırım öncesi verilirken, AB'de teşviklerin üretim aşamasında kullanılması tercih edilmektedir (Giray, 2012: 185-186).

AB'nde istihdama yönelik politikalar, AB İşleyişi Hakkındaki Antlaşma'da istihdam ile sosyal işler alanları ile ilgili hükümlere dayanılarak, üye devletlerde asgari standartları yakalamak için direktif, tüzük ve karar kabul edilmiştir. Ayrıca katı yasalara ek olarak yumuşak düzenlemeler ile koordinasyon sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu düzenlemeler şu şekildedir (European Parliament (2020);

- Avrupa Gençlik Garantisi oluşturma
- Avrupa Çıracılık Birliği
- Stajlar için Kalite Çerçevesi
- Doğal afetler durumunda Avrupa Dayanışma Birliği
- Avrupa için Yeni Beceri Gündemi, şeklindedir.

Tüm bu düzenlemeler dikkate alınarak Tablo 6'de Avrupa Birliği ile Türkiye'de istihdama yönelik politikalar karşılaştırıldığında, büyük ölçüde benzerlik arz etse de halen Türkiye'de uygulama alanlarının olmadığı düzenlemeler mevcuttur.

Tablo 6: AB Ülkeleri ve Türkiye'de İstihdam Politikalarının Karşılaştırılması

Avrupa Birliği	Türkiye
Kadınlar ve erkekler için eşit fırsatlar ve muamele (2003 yılında bu madde Nice Antlaşması ile teşvik tedbirlerinin kabul edilmesine izin verecek şekilde değiştirildi).	Kadın istihdam teşviki (5763 sayılı Kanun - 15.05.2008)
Cinsiyet, ırk, din, yaş, engellilik ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılığa karşı koruma (2003 yılında bu madde Nice Antlaşması ile teşvik tedbirlerinin kabul edilmesine izin verecek şekilde değiştirildi).	Engelli istihdamı teşviki (5763 sayılı Kanun - 15.05.2008)

Gençlerin istihdamı, çalışanları bilgilendirme ve onlara danışmanlık yapma	Genç istihdam teşviki (5763 sayılı Kanun - 15.05.2008) Genç girişimci teşviki İşbaşı eğitimi programı
Eğitim, mesleki eğitim	Eğitim, mesleki eğitim, işbaşı eğitimi programı
Kendi işini kurma yardımı (Almanya, Fransa, İngiltere, İrlanda, İspanya yaygın olarak kullanılmaktadır.)	Engelli ve Eski Hükümlülere Yönelik Kendi İşini Kurma Hibe Desteği (İş-Kur)
İşgücü piyasalarının esnekleştirilmesi	4587 sayılı kanunla firmalara esnek düzenlemelerin getirilmesi. Kısa çalışma ödeneği ve part-time işler yasal zemine oturtulması.
İş aramada danışmanlık hizmetlerinin kullanılması (İngiltere, İrlanda ve Hollanda’da yaygın olarak kullanılmaktadır.)	İŞ-KUR bünyesinde iş ve meslek danışmanlığı
İnsanların çalışmaya teşvik edilmesi ile işsizliğin cazibesinin düşürülmesi	Türkiye’de AB ülkelerindekinden farklı olarak uzun süreli işsizlerin istihdamına yönelik özel istihdam politikaları oluşturulmamıştır
İşsizleri sosyal amaçlı aktivitelerde çalıştırmak (Özgüven sağlanması açısından. Danimarka, İngiltere ve İsveç yaygın olarak kullanılmaktadır.)	“Toplum Yararına Çalışma Projesi” 2003’te hayata geçerek, öncelikle de özelleştirme ve ekonomik reform programları sebebiyle işlerinden çıkarılanlara, kültürel mirasın, çevrenin ve kamusal alt yapının korunması, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda en fazla 6 ay süreyle geçici iş imkanı sağlanmaktadır.
İşçilerin serbest dolaşımı, eşit muamele, sosyal yardımlara erişim.	Üyelik söz konusu olması durumunda AB Ortaklık Hukuku normlarına göre, bu hususun değerlendirilmesi ve bu hakkın Türk işçilere de sağlanması gereklidir.

Kaynak: Duruel (2011), European Parliament (2020), Ay (2012), ÇSGB, (2004), İŞ-KUR (2019), Koç ve Şahin (2020).

Tabloda yer alan AB ve Türkiye’deki istihdam politikaları değerlendirildiğinde, AB’nde işsizlikle mücadeleye yönelik olarak istihdam politikalarının hem yasal zemin hem de uygulama anlamında daha geniş bir perspektifte gerçekleştiği görülmektedir. Diğer yandan Türkiye’de AB uyum sürecinde uygulanan politikalar ile son dönemdeki yapısal reformlar ve istihdama yönelik oluşturulan stratejiler ile istihdama yönelik politikalarda iyileşmenin sağlandığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Ülkeler çeşitli ekonomik amaçları gerçekleştirmek için teşvikleri kullanmaktadırlar. Teşvikler yoluyla yatırımların artırılması ve bunun sonucunda da üretim ve istihdam da artışların yaşanması hedeflenmektedir. Diğer bir ifadeyle teşviklerin amaçlarından birisi de istihdam hacminin artırılmasıdır.

Mali teşvikler yoluyla yatırım hacminin artırılmasının yanı sıra yatırımların bölgeler arasında eşit dağıtılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle teşvikler yoluyla bölgesel dengesizlikler giderilmek istenmektedir. Yatırımların bu bölgelere kanalize edilmesi ile birlikte bölgesel üretim hacmi ve istihdam oranları da etkilenmektedir. Bununla birlikte ülkelerde oluşturulan istihdam politikaları ile devlet tarafından çeşitli yardım ve destekler sunulmaktadır.

Devlet anlayışında meydana gelen gelişmeler sonucunda, liberal politikaların hakimiyet kazanması ile birlikte kamu ekonomisi yerine serbest piyasa ekonomisi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Düzenleme ve denetleme fonksiyonları sonucunda devlet denetleme, caydırma ve destekleme politikalarını sürdürmüştür. Devletin destekleme politikasının büyük bölümünü ise teşvikler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada istihdam teşvik politikalarının etkinliği Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye verileri karşılaştırılarak tartışılmıştır. Çalışma genelinden hareketle, Avrupa Birliği'nin yatırımlar ve istihdam verilerinin Türkiye verilerinin üstünde olduğu belirlenmiştir. Bunun nedenleri arasında, gelişmişlik farkları, uygulanan teşvik politika farklılıkları gibi çeşitli değişkenler gösterilebilir. Diğer yandan Türkiye'de uygulanan sistemli teşvik politikaları sonucunda yatırımların arttığı ve bunun da istihdam üzerinde etkili olarak istihdam oranında artışlar sağladığı ifade edilebilir. Çalışma sonucundan hareketle, ülkelerin istihdam politikalarını belirlerken, yatırımları ve dolayısıyla üretim ve istihdam hacmi üzerinde etkili olan teşvik politikalarına önem vermeleri gerektiği önerilebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin işsizlikle mücadelede, aktif emek piyasası önlemleri içerisindeki önlemleri özellikle dikkate alarak, "en iyi ülke uygulamaları" nı gözden geçirmesi önerilmektedir. Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olduğu düşünüldüğünde özellikle gençlere yönelik aktif politikalara önem verilmelidir. Özellikle genç işsizlerin mesleki eğitim programlarıyla becerilerinin artırılmasına odaklanılarak, deneyim ve tecrübelerin güçlendirilmesi, iş arama danışmanlığının sağlanması önem arz etmektedir. Tüm bunlara ilave olarak istihdamın artırılması açısından AB örneklerinden yola çıkarak teşvik unsurları çeşitlendirilebilir, yeni bir iş kurulmasını veya mevcut işyerinin kapasitenin geliştirmesi için ilave istihdam yaratılmasını desteklemek amacıyla girişimcilere verilen destekler, son 10 yılda ciddi ölçüde artsa da bu konuda yapılan düzenlemelerin yerindeliği ve yeterliliği tartışılarak çeşitlendirilmelidir.

Kaynakça

- Akdeve, E. ve Karagöl, E. T. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 329-350.
- Altay, A. ve Karabulut, Ş. (2017). "Türkiye'de mali teşvik sistemi ve yatırımlara sağlanan mali teşviklerin değerlendirilmesi", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 189-202.
- Altuntaş, H. T. (2016). *Girişimcilik destek programlarının aktif istihdam politikası üzerindeki etkinliği: KOSGEB yeni girişimcilik programı örneği ve TR21 analizi*. Namık Kemal Üniversitesi. Çalışma İktisadi Anabilim Dalı. YL Tezi.
- Ay, S. (2012). "Türkiye'de işsizliğin nedenleri: istihdam politikaları üzerine bir değerlendirme", *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 321-341.
- Bahtiyar, E. (2019). Dünya'da ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Mali Teşvik Sistemine Genel Bir Bakış", *Türkiye'de Mali Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*, Editörler: M. Taytak ve M. Ü. Şaşmaz. Bursa: Ekin.
- Blomström, M. (2002). "The economics of international investment incentives. ECLAG. Economic Commission for Latin America and the Caribbean". *World Bank. Seminar on Globalization*, Santiago, Chile.
- Bondonio, D., ve Greenbaum, R. T. (2006). "Do business investment incentives promote employment in declining areas? Evidence from EU Objective-2 regions", *European Urban and Regional Studies*, 13(3), 225-244.
- Bredgaard, T. (2015). "Evaluating What Works for Whom in Active Labour Market Policies", *European Journal of Social Security*, 17 (4), 436-452.
- Cam, E. & Atan, M. (2018). "Türkiye'de İl Bazında İstihdam Politikalarının Etkinliği". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 102-123.
- Candan, G. T. ve Yurdadoğ, V. (2017). "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 150-173.
- Cedidlová, M. (2013). "The effectiveness of investment incentives in certain foreign companies operating in the Czech Republic", *Journal of Competitiveness*, Vol. 5, Issue 1, 108-120.
- Clark, W. S. (2000). "Tax incentives for foreign direct investment: empirical evidence on effects and alternative policy options", *Canadian Tax Journal/Revue Fiscale Canadienne*, 48, 1139-1180.
- Copeland, P., & ter Haar, B. (2011). "The (in) effectiveness of the European Employment Strategy". Twelfth Biennial EUSA Conference. Boston. 3-5 March.
- Çiftçi, H. & Koç, M. (2013). "İstihdamın Artan Önemi ve Teşvik Belgeli Yatırımlar Etkinlik Analizi". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 19-41.
- ÇSGB. (2004). Türkiye'de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması, M. Cem Toker (ed), Yayın no: 117, Ankara.
- Daly, M. (2012), "Paradigms in EU Social Policy: A Critical Account of Europe 2020", *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18 (3): 273-284.

- Diamond A. M. (2006), Schumpeter's Creative Destruction: A Review of the Evidence, *Economics Faculty Publications* 27, 120-146.
- Duruel, M. (2011). "Avrupa Birliği'nde Uzun Dönemli İşsizliğe Karşı Uygulanan İstihdam Politikaları", *Journal of Social Policy Conferences*, 0(53), 375-421.
- Erdoğan, E. ve Ataklı, R. (2012). "Investment incentives and FDI in Turkey: the incentives package after the 2008 global crisis", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 1183-1192.
- Eser, B. Y. ve Terzi, H. (2008). "Türkiye'de işsizlik sorunu ve Avrupa istihdam stratejisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (30), 229-250.
- European Commission (2018a). Tax Policies in the European Union. 2018 Survey. Taxation and Customs Union. European Union. https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/tax_policies_survey_2018.pdf, 28.04.2018.
- European Commission (2018b). *Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway*. 2018 Edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.
- European Commission (2019). *Joint Employment Report 2019*. As adopted by the EPSCO Council on 15 March 2019. Brussels. Belgium.
- European Parliament (2020). Employment policy. Fact Sheets on the European Union. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/54/employment-policy>, 21.09.2020.
- Eurostat (2020a). Investment share of GDP by institutional sectors. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_11/default/table?lang=en, 13.09.2020.
- Eurostat (2020b). Employment statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics, 28.04.2019.
- Eurostat (2020c). Unemployment By Sex And Age – Annual Data [une_rt_a], <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, Erişim: 13.09.2020.
- Fay, R. G. (1996). *Enhancing the effectiveness of active labour market policies: Evidence from programme evaluations in OECD countries*. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers No. 18.
- Gençler, A. (2011). "Avrupa Birliği'nde Krizin İşsizliğe Etkisi ve İstihdam teşvikleri", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2(1), 1-25.
- Giray, F. (2016). *Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*. Yenilenmiş 3. Baskı. Bursa: Ekin
- Gonzalez Carreras, F. J., Kirchner Sala, L., & Speckesser, S. (2015). *The effectiveness of policies to combat youth unemployment*. STYLE Working Papers, WP3. 2.
- Guzmán, G. (2014). "How effective are active employment policies to reduce unemployment in EU countries?". *Atlantic Review of Economics*, 2, 1-15.
- Gül, T. G. (2014). "Türkiye İçin İstihdamın Belirleyicileri: İbbs-2 Bölge Düzeyi, Mekânsal Analiz Uygulaması". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 105-135.

- Hazman, G. G. ve Kaya, P. B. (2018). “Bölgesel Teşvik Uygulamaları ile İhracat İlişkisinin Afyonkarahisar İli Örneğinde Regresyon Analizi ile Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 42-57.
- İŞKUR (2019). Tarihçe. <https://www.iskur.gov.tr/>, 22.09.2020.
- James, S. (2009). *Tax and Non-Tax Incentives and Investments: evidence and Policy Implications*. Washington, D.C.: IFC.
- Johnson, L., Toledano, P., Strauss, I., ve James, S. (2013). *Investment incentives: the good, the bad and the ugly*. In Eighth Columbia International Investment Conference Draft Paper, Columbia University, November.
- Joumard, I. (2001). *Tax Systems In European Union Countries*. Economics Department Working Papers, No. 301. OECD.
- Kafkas, E. T. (2014). *Avrupa Birliği İşsizlikle Mücadele Stratejisi Işığında Türkiye için İşsizlik Sorununda Yeni Bir Paradigma: Çalışma Kredisi*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- Karakurt, A. (2010). “Küresel kriz ortamında yatırım teşvikleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(02), 143-163.
- Kluge, J. (2006). *The effectiveness of European active labour market policy*. IZA DP, No: 2018.
- Koç, N. ve Şahin, M. (2020). “Türkiye’de İstihdamın Arttırılmasına Yönelik Teşvik Politikalarının İncelenmesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1294-1313.
- Mbah, S. A., & Agu, O. C. (2013). “The Effectiveness of Government Employment Policies in Nigeria”. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 12(3), 65-71.
- McKenzie, D. (2017). *How Effective Are Active Labor Market Policies in Developing Countries? A Critical Review of Recent Evidence*, Policy Research Working Paper 8011, 1-32.
- OECD Stat (2020). Statutory Corporate Income Tax Rate. https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=Table_II1#, 13.09.2020.
- Önder, H. & Özçelik Ö. (2011). *Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği: Türkiye’de Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği Ampirik Bir Uygulama*. İstanbul. İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları. Prof. Dr. M. Orhan Dikmen Araştırma Ödülü 2011/1.
- Öz, E., ve Buyrukoğlu, S. (2018). “Investment Incentives in the European Union and Selected World Countries”, *Sosyoekonomi*, 26(37), 147-170.
- Özbek, A. (2017). “Devlet Teşvikleri ve Hazır Giyim İşletmeleri Üzerine Bir Çalışma” *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Özen, Ş. O. (2015). “Türkiye’nin İstihdam Politikaları ve Avrupa İstihdam Stratejisi’ne Uyumu”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, 3(1), 78-105.
- Puhani, P. a. & Steiner, V. (1997). “The effectiveness and efficiency of active labour market policies in Poland”. *Empirica*, 24(3), 209-231.
- Shah, A. (2006). Fiscal Incentives for Investment and Innovation. <https://ssrn.com/abstract=896144>, 28.04.2019.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). Yatırımların GSYH ve MYB İçindeki Payı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

- <http://www.sbb.gov.tr/yatirimlar/yatirimlarin-gsyh-ve-myb-icinindeki-payi/>, 13.09.2020.
- Şahin, H. ve Tutar, F. K. (2017). “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kadın İstihdamının Analizi”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 40-57.
- Taghizadeh, R., & Özşuca, Ş. T. (2015). “Avrupa Birliği'nde Aktif İstihdam Politikaları Etkinliği: Bir Meta-Analiz Değerlendirmesi”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 33-43. 16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Özel Sayısı.
- Taş, H. ve Bilen, M. (2014). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de genç işsizliği sorunu ve çözüm önerileri”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 50-69.
- Taş, S. ve Bozkaya, G. (2012). “Avrupa Birliğine uyum sürecinde Türkiye’de uygulanan istihdam politikaları”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 151-176.
- Topçuoğlu, Ö., & Efeoğlu, R. (2018). “İstihdam Politikalarının Etkinliği: TR71 Alt Bölgesi Bazında Bir Uygulama”. In ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) (No. 5).
- Tuomi, K. (2012). *Review of investment incentives: Best practice in attracting investment*. London: The International Growth Centre, IGC International Growth Centre Working Paper (June).
- TÜİK (2019) İşgücü İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, 28.04.2019.
- ÜİS (2017). *Ulusal İstihdam Stratejisi 2014 – 2023*. Eylem Planları 2017-2019. T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Ulusal İstihdam Stratejisi. Ekim 2017.
- UNCTAD (2000). *Tax Incentives and Foreign Direct Investment. A Global Survey*. United Nations Conference on Trade and Development. Geneva. ASIT Advisory Studies. No. 16. https://unctad.org/en/Docs/iteipcmisc3_en.pdf, Erişim: 28.04.2019.
- UNCTAD (2004). *Incentives*. UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements. United Nations Conference On Trade and Development. United Nations. New York and Geneva. https://unctad.org/en/Docs/iteiit20035_en.pdf, Erişim: 28.04.2019.
- UNCTAD (2018). *World Investment Report 2018, Investment and New Industrial Policies*. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf, Erişim: 28.04.2019.
- Valadkhani, A. (2003). *The causes of unemployment in Iran: an empirical investigation*, <https://ro.uow.edu.au/commpapers/390/>, Erişim: 26.03.2021
- Vooren, M., Haelermans, C., Groot, W., & Maassen van den Brink, H. (2018). “The effectiveness of active labor market policies: a meta-analysis.” *Journal of Economic Surveys*, 33(1), 125-149.
- World Bank (2020). *Foreign direct investment*. World Bank Data. <https://databank.worldbank.org/data>, 13.09.2020.
- World Bank, (2018). *Global Investment Competitiveness Report 2017/2018*, World Bank Group: Washington. <http://documents.worldbank.org/curated/en/169531510741671962>, 28.04.2019.

- Yavan, N. (2011). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları. Yayın No: 27.
- Yılmaz, E. (2016), Türkiye’de Son Dönemde Uygulamaya Konan Teşvik Sistemlerinin Temel Özellikleri, Merkezin Güncesi, Türkiye Cumhuriyeti MerkezBankası, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/turkiyede+uygulamaya+konan+tesvik+sistemleri>, 29.03.2019.
- 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2009). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 16.07.2009, 27290 Sayılı Resmi Gazete.
- 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 19.06.2012, 28328 Sayılı Resmi Gazete.
- 2016/9495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2016). Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 26.02.2016, 29900 Sayılı Resmî Gazete.
- 2016/9596 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. (2016). Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 11.01.2017, 29945 Sayılı Resmî Gazete.
- 2020/31220 Sayılı Resmi Gazete’de Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar.
- 2020/31322 Sayılı Resmi Gazete. Resmi Gazete Tarihi: 02.12.2020, Sayı: 31322